

Posudek na bakalářskou práci

Magie a věda v osmnáctém století: případ Mesmera a Gassnera

Vypracovala: Klára Pokorná

Autorka stanovuje cíl předkládané práce velice jasně: pokusit se na základě studia života a díla dvou zajisté fascinujících osobností osmnáctého století – Mesmera a Gassnera – zodpovědět na některé šířeji koncipované otázky týkající se vztahu vědy a magie nejen v osmnáctém století, ale v podstatě i v dnešní době (ony otázky jsou nastíněny na str. 6).

Na práci bych ocenil zejména její „střední“ část, věnovanou právě rozboru děl dvou jmenovaných osobností (to, že autorka nečerpá z primárních zdrojů, nýbrž destiluje tuto část ze sekundární literatury, považuji na bakalářské úrovni za přípustné). Přehledně a čtivě se zde nastiňují základní principy mesmerismu a Gassnerovy verze exorcismu, ale také dobový kontext a – v případě mesmerismu – další osudy, jichž se dané teorii dostalo. Potud je tato bakalářská práce přinejmenším velmi solidní.

Jisté nesnáze nicméně nastávají „okolo“ této ústřední problematiky. Jednak není zcela zřejmé, v čem je autorčin přístup mikrohistorický (k mikrohistorii se výslovně hlásí na str. 6): autorka si zvolila dvě ve své době velice známé osobnosti, zmínila se o jejich životě a díle a snažila se z toho vyvodit jisté důsledky pro danou epochu. Co je na tom ovšem mikrohistorického?

Trochu nepřesvědčivě působí i kapitoly věnované magii a vědě, uvedené navíc poněkud nešťastnou větou „Pro pochopení názorů a léčebné metody Franze Antona Mesmera považuji za nutné napsat krátké pojednání o magii“ (str. 8). Žádné „krátké pojednání“ ovšem nenásleduje: následuje soubor jakýchsi střípků typu „co kdo kdy o magii napsal“. U některých vět se nelze ubránit dojmu, že jde tak trochu o banalitu: „Podle českého historika a psychologa Milana Nakonečného je důležité se ptát, jaký má magie obsah a co magie vyjadřuje“ (tamt.). Pokud se o něčem rozhodneme psát, je asi vždycky důležité pokládat si otázku, jaký to má obsah a co to vyjadřuje; k tomu nepotřebujeme Nakonečného. Hned o větu dál mi není zcela jasné, co autorka myslí souslovím „fenomenologie magie“. Paralela mezi vědou a magií je formulována poměrně vágně: spočívá „v touze odhalit pravdu, poznat skutečnost a toto poznání využít“ (str. 9). S takovým vymezením snadno najdeme paralelu s uměním, politikou, v podstatě s čímkoli. Na str. 11 autorka celkem automaticky ustavuje paralelu mezi „objektivními“, „interpersonálními“ a „intersubjektivními“ poznatky. Řekl bych, že to nemusí znamenat totéž: je-li něco intersubjektivní či interpersonální, může to vzniknout i na základě jakési dohody nebo zvyklosti, což autorka v tomto kontextu zjevně nemá na mysli.

U některých formulací by čtenář uvítal trochu jasnější vyjádření: na str. 24 se mluví o „možném ohrožení mravnosti, plynoucí z promísení pohlaví při léčebné seanci“. O jaké promísení pohlav se jedná? Jak k němu dochází? Co se při něm děje? „Věřit tomu, že některé fontány vyschly, když se v nich vykoupaly nečisté ženy, nebylo nic jiného než střízlivé uvažování poplatné době“ (str. 29). Kdo takto uvažoval? Odkud autorka tento příklad má? „... schopnost mesmerismu bavit, ne-li léčit, byla mimo veškerou pochybnost“ (str. 30): bavení a léčení jsou ovšem dvě velmi odlišné věci.

Nejproblematictější částí práce se nicméně zdá být závěr, v němž se autorka snaží zodpovědět otázky nastíněné v úvodu. Zvlášť patrné je to v kapitole věnované normě a alternativě: hned na začátku se řekne, že „v současné době máme jasnou hranici toho, co je norma a co je alternativa. Dnešní člověk vědomě rozlišuje, zda je mu předkládán alternativní názor, a rozhoduje se s tímto vědomím“ (str. 46). Já nevím, ale mě zase tato hranice tak jasná nepřipadá: zeptejte si deseti lidí na ulici, co si myslí o homeopatii, a dostanete pravděpodobně velmi odlišné odpovědi. Ještě problematičtější je pokračování: „Je však velmi obtížné hodnotit, co bylo normou a co alternativou historicky vzdáleného období v oblasti, která není příliš probádaná. Lze říci, že všeobecně přijímaný názor na to, co je vědecké a co iracionální,

se teprve krystalizoval“ (tamt.; a později: „Dnes je již jasně rozlišeno, co je norma a co je alternativa“, str. 48). To mi už není jasné vůbec: má autorka na mysli, že onen „všeobecně přijímaný názor“ se krystalizoval v dané době? Pokud ano, tak máme teleologicky koncipovanou teorii pokroku (dnes už hranici mezi normou a alternativou máme, tehdy se teprve krystalizovala), což je jednoznačně v rozporu s autorčinou ústřední tezí. A pokud ne, co se tím tedy myslí?

„Současné vědecké paradigma striktně odděluje poznání na základě ověřených a potvrzených přírodních zákonů od poznání, které nelze v daném okamžiku ověřit a opakovat nezávisle na subjektu pozorovatele“ (str. 47). Jak lze něco ověřit nezávisle na subjektu pozorovatele? Pro jaké vědy toto paradigma platí? Co znamená, že vede „k naprosté objektivizaci všeobecně přijímaných poznatků“ nebo že „na druhou stranu omezuje přístup k vědě (jaký přístup? K jaké vědě?), protože neumožňuje vývoj potencionálních objevů a možností mimo akademický svět“ (řada vědců, a to i velmi uznávaných, v žádném akademickém světě nepůsobí, ale naopak řada šarlatánů v něm vesele působí a působit bude). „Vnímání vědeckého a mimo-vědeckého nemusí být jednoznačné ani v naší době“: o stránku předtím ve výše citované větě autorka tvrdila, že jednoznačné je. „I v naší postmoderní době stále existuje duchovní a emoční svět konkrétních lidí a jsou přítomny jisté jevy, které není možno zařadit do nějaké škatulky“: řekl bych, že důraz na tento fakt je naopak *podstatou* postmoderní doby. Sečteno a podtrženo, čtenář je na těchto stránkách velmi zmaten a není to jeho vina: jak to s tou vědou tedy vlastně je? Jakýmsi intuitivním způsobem se dohaduji, že autorce jsou sympatické ty jevy, které do daného „přísného“ paradigmatu nespádají, a zřejmě se domnívá, že na nich něco přece jen je, ale všechno je to řečeno velice zmateně.

Navzdory výše řečenému ovšem práci považuji za slušnou: autorka si vybrala zajímavé téma, přečetla relevantní literaturu a dovede s ní elementárním způsobem pracovat. V onom navazujícím projektu, o němž se mluví v závěru, bude nicméně již třeba o něco větší formulační přesnost (a pokud autorka chce mluvit i nadále o normě, potom zřejmě také četba G. Canguilhema). Navrhuji předkládanou práci hodnotit jako **velmi dobrou**.

Praha, 7.7. 2011

Josef Fulka